

Novakovih spoznanj je leta 1980 Niko Kuret v *Slovenskem ljudskem izročilu* grafično predstavil etnološka območja. Ker *Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja* spričo osnovanosti na upravni, občinski razdelitvi ne moremo šteti za etnološko regionalizacijo, je edini sodobni »poskus določitve posameznih območij Slovenije glede na njihove etnološke lastnosti« razdelitev Janeza Bogataja in Vita Hazlerja, priobčena leta 1995 v *Enciklopediji Slovenije* (str. 53). Slavec Gradišnikova zaključuje, da ostaja kulturnoprostorsko raziskovanje, kakor ga je zastavil Vilko Novak, pomemben segment raziskovanja kulturnih procesov, vendar pa o identiteti prostorov ni moč govoriti zunaj zgodovinskih in družbenih koordinat, kot tudi ne brez dodatnih simbolnih konotacij, ki so »mogoče bolj kakor kdaj koli prej v središču sodobnih etnoloških interesov« (str. 56).

Analizo izbranih Novakovih fotografij nam ponuja prispevek Vita Hazlerja z naslovom *Vilko Novak, dokumentalist in raziskovalec ljudskega stavbarstva*. Pomen Novakovih opozoril o nujnosti dokumentiranja stavbne dediščine je potrdil že sam primerjalni pregled terena, kjer je bilo ugotovljeno, da večina fotografiranih stavb ne stoji več (str. 63). Avtorja je zanimala dokumentacija stavbarstva predvsem skozi prostorski in tipološki vidik (skupaj z obliko strehe in kritino), časovni, družbeni, poklicni idr. vidiki niso bili upoštevani, ker na fotografskih kartonih ni bilo dovolj zabeleženih podatkov (str. 64).

Pred kataložnim, fotografskim delom so v knjigi še preglednice izbranih fotografij po območjih, ki bralca seznanjajo z motivom, tipološko oznako, streho, kritino, krajem, pokrajino, etnološko regijo in datumom fotografiranja.

Špela Ledinek

Marija Stanonik, *Teoretični oris slovstvene folklorne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001. 448 str., Summary.

Na tiskovni konferenci ob izidu knjige je avtorica izjavila, da je ta znanstvena monografija sad dvajsetletnega raziskovanja in da so vse trditve premišljene in dokončne. Na tako strnjeno teoretično publikacijo smo folkloristi čakali že dolgo, posebno zato, ker nam je prav njena zagrizena želja izdelati temeljne terminološke, fenomenološke in metodološke smernice za vzpostavitev stroke v znanstveno paradigmo samostojnih ved, v pomoč pri naših krikih v slovenski srenji, da bi jo prepričali, da je folklor lahko predmet resne znanstvene analize.

Pa pogledimo, kaj nam sporoča ta obsežna publikacija.

V predpoglavju 'Blišč in beda slovstvene folklorne' (nekakšen uvodni segment) avtorica aktualizira vprašanja podcenjevanja in precenjevanja folklorne, ki se morda še danes odraža v odnosu do folklornih pojavov nasploh, in sicer prav zaradi napačnega obravnavanja folklorne in odnosa do nje. Razmišlja o njenem empiričnem in teoretičnem kontekstu, ravnovesju in zastranjenosti ter končno o folklori kot o študijskem predmetu. Slovensko »slovstveno folkloristiko« želi avtorica vpisati med samostojne študijske predmete univerzitetnega izobraževanja. Ob tem prizadevanju se ji folkloristi pridružujemo, vendar z nekaterimi pomisleki. Stanonikova želi kot samostojni predmet uvrstiti le slovstveno folkloro in ne folkloro v celoti. Večina folkloristov pa si želi, da bi celotna folkloristika začela funkcionirati kot samostojna znanstvena disciplina z lastnim oddelkom na Univerzi in da bi bila v študijskem programu opredeljena vsa področja folkloristike, od ljudske

pesmi do likovne umetnosti. Avtorica tako daleč ne seže, saj opredeljuje le predmet slovstvene folkloristike, čprav s tem tudi že utemeljuje študij folkloristike/slovstvene folkloristike z osnovnimi parametri folkloristike kot znanosti, predvsem njene sinkretične narave. Vse predložene smernice študija bi se dalo razširiti in aplicirati na vsa področja folkloristike. Avtorica namenoma ostaja le znotraj slovstvene folklore, ker je bolj homogena. Prav zaradi omejitve svojega raziskovanja na slovstveno folkloro, pa je lahko podprla lastne znanstvene hipoteze z etnološkim in filološkim znanstvenim aparatom, iz katerih izhaja. To ji je omogočilo, da je sestavila pregledno strukturo predmeta, njegovo metodologijo in teorijo, kar pa je že odskočna deska za mnoge folkloriste, ki še razvijamo metodologijo in teorijo še iz drugih vidikov kakor avtorica.

In kakšna sta po njenem Predmet in terminologija (I. poglavje)? V podpoglavju (Slovstvena) folklor – grešni kozel slovenske kulture moramo navesti njeno trditev, saj se z njo strinjamo vsi »znanstveni« folkloristi: »V slovenski javnosti doživlja folklor dvoje izjemno kontrastnih si stališč: na eni strani nezdravo idealiziranje, ki dosega svoj vrh v skomercializiranem folklorizmu, na drugi strani vodi pomanjkanje refleksije o njej v pretirani odpor do nje.« Trditev jo potem vodi, da opredeli publicistični vidik folklore, kjer je beseda folklor večinoma povezana z negativnim predznakom in je izrabljena kot publicum v dnevnem časopisju. V t. i. prevajalskem vidiku opazi, da besedo folkloro, kadar gre za tujezično okolje, avtorji napolnijo s pozitivno vsebino, v strokovnem vidiku pa ugotavlja, da gre velikokrat za izenačevanje folklore s folklorizmom, in to privede do negativnih konotacij kar povprek.

V razdelku Terminološke vzporednice slovstveni folklori zgodovinsko razčlenjuje terminološke izraze za folkloro – od narodnega blaga, ljudskega slovstva, tradicionalnega slovstva do ustnega slovstva. Nato pa se z njej lastno konciznostjo in vsemi mogočimi teoretičnimi vzporednicami razpiše o slovstveni folklori kot terminološkem vprašanju, kjer se loti razmejitve slovstvene folklore glede na literaturo, uzavesti terminološko problematiko pojava in z vso odgovornostjo uporablja izraz slovstvena folkloro. Na to sintagmo nasloni celotno terminološko standardizacijo in iz angleške besede Folklore izpelje vse strokovne izraze, npr. folklorist, folklornost, folklorizacija idr. Na grozo nekaterih folkloristov uporabi celo izraz folklorna pesem, s katerim se vsaj pesemski folkloristi ne moremo strinjati, saj je pleonastično jemanje tujega izraza in vpeljava izraza, ki je zaradi pridevka folkloren včasih sporen prav zato, ker je neživljenjski in preveč teoretičen. Vendar se z njo lahko strinjamo, da je terminologija in njena dosledna raba izrazov pogoj za znanstveno priznanje neki vedi.

V poglavju II. Fenomenologija, s podnaslovom folklorni dogodek, izoblikuje piramido ravnin, ki po njenem določajo slovstveno folkloro, po naše pa ljudsko pesem, pripoved, ples idr. Nato natančno, z vključitvijo vseh mogočih znanstvenih spoznanj, razčlenjuje tri ravnine – tekst, tekstura in kontekst. Prav ta razčlenitev pa se zdi izjemno dragocena za raziskavo katere koli ljudske strukture, bodisi ljudske pesmi, glasbe, plesa, gledališča idr. Najobsežnejšo razčlemba posveti prav tekstu, kjer se pogloblja v jezik in slovstveno folkloro, se ustavi ob modelih razmejevanja slovstvene folklore in literature. Razmišlja o razmerju med slovstveno folkloro in lahko/trivialno literaturo, kjer se zdi, da vendarle natančno izmeri njuno razliko predvsem iz t. i. nepridobitniške/estetske in omejene kategorije, kamor vključuje folkloro, do množične, kičaste in shematizirane ter pridobitniške kategorije, kamor uvršča trivialno literaturo. Ugotovljeni razloček bi lahko aplicirali tudi na sodobna dogajanja v glasbi, kjer sta ljudska pesem in glasba uporabljeni v komercialne namene. Za tako analizo uporabi sociološki, komunikacijski, strukturalni in interdisciplinarni vidik. Nato se posveča vprašanju variabilnosti in variantnosti

slovstvene folklore, razmerju med pesmijo in prozo v slovstveni folklori, kjer odpira vprašanja prvenstva, strukture in metodike. V razdelku Žanrska klasifikacija slovstvene folklore kot teoretično vprašanje avtorica zasleduje praktični cilj razvrščanja folklornih pojavov po bližnji sorodnosti in znanstveni cilj – diferenciacijo, hierhizacijo pojavov in njihovo teoretično razlago. Ob tem se posveti razčlenitvi folklornih žanrov z vidika slovstvene folkloristike kot osamosvojenе vede, naravi žanrov, različnim znanstvenim koncepcijam žanrov, njihovi sistemizaciji in opisom. Očitno je, da se ji zdi prav žanrska sistemizacija pomembna za integriteto teoretičnega sistema v slovstveni folkloristiki. Morda bi se sicer z njeno razdelitvijo na splošno lahko strinjali, vendar s pridržkom, saj vemo, da so znotraj folklorističnih področij žanrske razdelitve lahko tudi drugačne.

V razdelku Tekstura – dinamično načelo slovstvene folklore se ukvarja s tisto kategorijo, ki ji rečemo tudi kategorija izvedbe posameznega folklornega dogodka. Ustavi se ob pomembnejših folklornih žanrih (folklorni obrazci, lirске pesmi, epske, povedke in pravljice) in raziskuje vlogo teksture. Žal za ljudske pesmi uporabi razdelitev (lirsko, epsko), ki velja za literarno vedo in ne za folkloristiko. Pesemski folkloristi govorimo o lirskih in pripovednih pesmih, ker vemo, da Slovenci prave epike nismo nikoli poznali. Pri obeh pa je melodija temeljna tekstura, ki določa pesmi njeno sinkretično strukturo, ob njej pa lahko še opazimo glas, način petja, jezik idr. V razdelku Dramska razsežnost slovstvene folklore se ukvarja z vprašanjem interpretacije. Poglavlje sklence z izjemno pomembnim vprašanjem o sinkretičnosti slovstvene folklore, saj vemo, da je prav sinkretizem tisti pojav, ki loči folkloro od predmeta literarne vede, etnologije idr. Avtorica si pomaga s spoznanji ruskega raziskovalca Viktorja Guseva, ki meni, da je (slovstvena) folklor sinkretičen pojav, kjer se posamezne različne sestavine združijo v celoto. Prav to spoznanje pa je izjemno pomembno ob raziskovanju ljudske duhovne kulture – folklore kot znanstvenega predmeta.

V okviru podpoglavja Kontekst kot tretja ravnina folklornega dogodka avtorica ugotavlja, da se v današnjem času folkloristično raziskovanje premika od teksta h kontekstu. Kontekst je po njenem tisto, kar naredi folkloro živo, če umanjka, je folklor le folklorizem. V razdelku o slovenski folklori kot znanosti in umetnosti trdi, da je znanosti folklor koristen vir za študij npr. zgodovine naših prednikov idr., obenem pa je estetska kategorija. Ko govori o slovstveni folklori v domačem okolju, se ukvarja z njenim raziskovanjem na terenu.

In nenazadnje smo pri poglavju o metodologiji (III. poglavje), za katerega pa avtorica pravi, da skuša predstaviti dileme o terenskem raziskovanju, kabinetnem analiziranju in o t. i. prevajanju iz živega koda v t. i. tehnični tip komunikacije. Avtorica gre še naprej v naslednjem razdelku o zapisovanju in redakciji slovstvene folkloristike kot metodološkem problemu, kjer se posveča načinu zapisovanja in redakciji folklore kot rekonstrukciji, kot reprodukciji in kot prekodiranju. V rekonstruktivnem zapisovanju se zgodovinsko vrne v čas popravljavanja in posnaževanja pesmi, pripovedi idr.; ko gre za reprodukcijo, se ustavi ob natančnih zapisih folklore z različnimi sredstvi od svinčnika do videa, pri prekodiranju pa poudari vprašanje avtentičnosti zapisov, saj meni, da vsako zapisovanje folklornega gradiva že nekako ustvarjalno ali poustvarjalno deluje na gradivo in se spreminja s prenosom iz izvirnega v drugotni kontekst.

V podpoglavju Paradoks slovstvene folklore avtorica našteje kar sedem paradoksov, ki bi učinkovali kot sedem zapovedi, če se ne bi zavedala vsaj dvosmernosti navedenih trditev, ki pa naj jih bralec natančno prebere kar sam.

Stanonikova zelo natančno razčlenjuje posamična poglavja, ki delujejo kot zaključena celota, vendar se ob branju včasih pojavi občutek, da je združila posamezne, že prej

napisane razprave, pri katerih včasih odkrijemo nekakšno avtocitatnost. Nekatere trditve ali navedki se ponavljajo, sicer v vedno drugačnem kontekstu, a nas vendarle zmoti, ko npr. preberemo citat Petra Kovačiča Peršina tako v razdelku (Slovstvena) folklor – grešni kozel slovenske kulture? in tudi v poglavju Slovstvena folklor kot terminološko vprašanje. Pri navajanju posameznih terminoloških izrazov bi bilo dobro, da bi bila avtorica previdna, saj uporaba narodno, ljudsko, folklorno, tradicionalno, popularno, še ni dokončna. Ker vemo, da je zelo natančna, nas presenetiti, da se za tisti del, ko govori o zapisovanju folklorne ter o fonografu kot prvemu snemalnemu sredstvu, ni pozanimala o številu voščenenih valjev, na katere je snemal Jura Adlešič leta 1914. Hrani jih Glasbenonarodopisni inštitut (19 jih je, in ne 5) in tudi niso sprhneli – le nekaj se jih je poškodovalo. Če že govori o Adlešiču in Linevi (večina posnetih pesmi je še v Sankt Peterburgu, le šest jih hrani arhiv GNI), bi morda lahko navedla še to, da so prvi fonografski posnetki slovenskega ljudskega pesemskega izročila bili že iz leta 1898, posnel jih je Viktor Bela v Tišini (Csedlak) v Prekmurju, 13 presnetkov teh valjev, ki jih hrani Madžarska akademija znanosti in umetnosti, ima GNI od leta 1996 v svojem arhivu. Vsa ta dejstva so pomembna za pravo sliko zgodovine zapisovanja folklorne.

Morda bi avtorica lahko iz slovstvene folklorne nakazala še smeri v druga področja ljudske duhovne kulture in s tem odprla variantni niz svojih teoretičnih spoznanj še drugam.

Zdaj, ko imamo tako izjemno strokovno in znanstveno delo s področja folkloristike, pa je verjetno tudi že čas, da se znanstveni izdaji slovenskih ljudskih pesmi pridruži še izdaja ljudskega pripovedništva. Potem bo celoten empirično-teoretični krog sklenjen.

Znanstveno monografijo *Teoretični oris slovstvene folklorne* Marije Stanonik bi morali prebrati vsi današnji in bodoči folkloristi, literarni zgodovinarji in teoretiki, etnologi, kulturni antropologi, sociologi, muzikologi in vsi tisti, ki menijo, da je folklor/folkloristika arhaizem današnjega časa.

Marjetka Golež Kaučič

Borut Telban, *Andaypa: Eseji o smrti v novogvinejski skupnosti*. Maribor: Založba Obzorja, 2001. 200 str., ilustr.

Vprašanje smrti je vedno navzoče in vedno znova človeštvo išče odgovore nanj, zato je pomembno, da se tudi antropološka oz. etnološka veda sprašuje, kakšen odnos imajo do tega neizbežnega pojava ter kako dojemajo ljudje različnih družbenih skupin umiranje, kako si razlagajo smrt in eshatološka vprašanja ter kako pojmujejo posmrtno življenje. Med drugim je bil tudi v Ljubljani leta 1998 mednarodni simpozij *Etnološki in antropološki vidiki preučevanja smrti*, na katerem je sodelovalo veliko uglednih raziskovalcev iz Slovenije in tujine, med njimi tudi avtor knjige Borut Telban, znan antropolog, ki je poleg Nancy Munn, Jamesa Weinerja, Jadrana Mimice, Andrewa Lattasa, pa tudi Telbanovega nekdanjega mentorja Michaela Younga, danes eden vodilnih antropologov, ki so zaznamovali zlasti fenomenološko usmerjene antropološke raziskave v Melaneziji. Med drugim je napisal knjigo *Dancing through time: a Sepik cosmology*, ki je izšla pri Clarendon Press, akademski založbi Oxford University Press. Med Ambonwarijci, papuanskim ljudstvom iz province Sepik na severovzhodnem